

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

«ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ»

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
освітня програма «Міжнародні відносини та регіональні студії»
вид дисципліни за вибором
факультет міжнародних економічних відносин та туристичного
бізнесу

Укладач: к.е.н., доц. Кучечук Л.В.

1. Навчальний контент

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження міжнародної безпеки

Тема 1. Вступ до курсу «Основи міжнародної безпеки»

Загальне уявлення про «безпеку» в суспільно-політичних науках. Рівні безпеки. Поняття «загроза, ризик, виклик». Визначення міжнародної безпеки. Концепції міжнародної безпеки. Дилеми міжнародної безпеки. Джерела загроз на рівнях індивіду, суспільства, держави. Суб'єкти та об'єкти міжнародної безпеки. Система міжнародної безпеки. Операційні моделі міжнародної безпеки.

Тема 2. Рівні міжнародної безпеки

Національна та регіональна безпека: цілі, завдання, складові, концептуальні підходи. Національні інтереси та національні цілі. Політика національної безпеки ключових геополітичних акторів (США, КНР, РФ, Індія, ЄС, Японія) та її вплив на стан міжнародної безпеки. Глобальний вимір міжнародної безпеки в геополітичних концепціях XX - поч. XXI ст.

Тема 3. Воєнна безпека сучасних держав

Теоретичні засади вивчення воєнної безпеки. Основні завдання комплексу заходів щодо підтримання режиму воєнної безпеки. Воєнна політика. Моделі забезпечення воєнної безпеки сучасної держави. Воєнні доктрини ключових геополітичних акторів. Воєнна безпека та міжнародна безпека: межі розподілу та масштаби взаємовпливу.

Тема 4. Основні галузі безпекової діяльності

Економічна безпека: сутність, проблеми забезпечення. Екологічна безпека. Енергетична безпека. Інформаційна безпека. Кібербезпека. Демографічна безпека.

Розділ 2. Сучасні проблеми міжнародної безпеки світу та України

Тема 5. Особливості постбіполярного світового порядку: нові параметри міжнародної безпеки

Демонтаж Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин. Кінець моделі «3-вимірності». Наслідки деколонізації. Конкуренція за світову гегемонію. Геостратегічні інтереси США, Китаю та Росії. Глобалізація, глокалізація та регіоналізація. «Суспільство ризику». Мобільність. Міграції. Мультикультуралізм. Нерівномірність економічного розвитку. Екологічні, енергетичні та гуманітарні проблеми. Етнічні та етно-релігійні загрози. Сепаратизм. Міжнародні організації та втручання.

Тема 6. Міжнародний тероризм як виклик міжнародній безпеці

Тероризм у фокусі наукових досліджень. Локальний та транснаціональний тероризм. ОМУ-тероризм. Соціально-демографічна база тероризму. Релігійний чинник тероризму. Ісламський фундаменталізм та тероризм. Боротьба з тероризмом.

Тема 7. Воєнні загрози міжнародної безпеки та проблема озброєнь

Воєнний конфлікт: визначення, основний зміст, характеристики, типологія, чинники. Війна, як специфічний тип воєнного конфлікту. Особливості сучасних воєн. Асиметричні війни. Конфлікти низької інтенсивності. Гібридні війни.

Звичайні озброєння. Торгівля зброєю. Розповсюдження зброї масового ураження. Міжнародна правова база щодо контролю над озброєннями. Міжнародна організована злочинність.

Тема 8. Регіональний аспект міжнародної безпеки та європейська безпека

Регіоналізація: зміст та особливості. Етапи розвитку процесів регіональної безпеки. Проблеми безпеки на регіональному рівні: Регіональні та міжнародні організації: співпраця в галузі безпеки. Сучасні виклики для систем регіональної безпеки. Коріння євроцентричної моделі. Процеси реформування і розширення НАТО. Європейський Союз в системі європейської безпеки. Балкани і європейська безпека. Роль ОБСЄ. РФ як загроза загальній європейській безпеці.

Тема 9. Проблеми безпеки на Близькому Сході та в інших регіонах

Іракський фактор. Палестинська проблема. Іранський фактор. Сирійський фактор. Проблеми безпеки в районі Магриба. Проблеми безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Північно-Східна Азія. Південно-Східна Азія. Південна частина Тихого океану. Південна Азія.

Тема 10. Загрози національній безпеці України

Закон про національну безпеку та воєнна доктрина України: основний зміст та цілі. Загрози національній безпеці України. Характеристика економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки України. Геополітичний вибір України: еволюція та наслідки. Гібридний конфлікт в Україні. Співпраця України з міжнародним співтовариством в галузі міжнародної безпеки. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України у 2022 році.

Базова література

1. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. Праці. К. : НІСД, 2016. 528 с.
2. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В..І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. – Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
3. Дзьобань О.П. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади [моногр.] Х.: Право, 2021. 776 с.
4. Кононенко К.А. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. К. : НІСД, 2013. 56 с.
5. Конфлікти, що змінили світ / авт. кол. Наталя Іщенко (Гумба), Ігор Попов та ін. Харків, Фоліо, 2020. 192 с.
6. Рущенко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога / монографія. Х.: ФОП Павленко О.Г., 2015. 268 с.
7. Рущенко, Ігор. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. ВД «Києво-Могилянська Академія», 2020. 436 с.
8. Трансформація стратегічної стабільності та проблеми ядерної безпеки на початку ХХІ століття: збірник наукових праць / За заг. ред. д. і. н., проф. Кудряченка А.І.; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. 296 с.

9. Buzan, Barry, Wæver, Ole. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge University Press. 2003. 564 p.
10. Booth, Ken. Theory of World Security. Cambridge University Press. 2007. 489 p.
11. Luttwak, Edward. Strategy: the logic of war and peace. The Belknap Press of Harvard University press, 2001. 320 p.

Допоміжна література

1. Мала енциклопедія міжнародної безпеки (за заг.ред. Ю. Л. Бошицького). Київ. Вид-во Європейського університету. 2012. – 367 с.
2. Марко С. Хроника гибридной войны. К.: 2016. 248 с.
3. Тимчук Д., Карин Ю. и др. Вторжение в Украину: хроника российской агрессии. К., Брайт Стар Пабблишинг, 2016. 240 с.
4. Шергін С. Політологія міжнародних відносин. К., Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
5. Юхименко П. Глобалізація та політика національної безпеки. К., Центр навчальної літератури, 2021. 408 с.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Закон України «Про національну безпеку України» (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ Президента України №121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
3. Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org.ua>
4. Foreign Affairs /magazine/. URL: <https://www.foreignaffairs.com>
5. Foreign Policy. URL: <https://foreignpolicy.com>
6. International Security Journal. URL: <https://direct.mit.edu/isec>
7. Stockholm International Peace Research Institute. URL: <https://sipri.org>
8. RAND Corporation: Global Security. URL: <https://www.rand.org/topics/global-security.html>
9. The International Institute for Strategic Studies. URL: <https://www.iiss.org>
10. UN. URL: <https://www.un.org/en/>

1.2. Дистанційний курс Кучечук Л.В. «Основи міжнародної безпеки» режим доступу: <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=5744>

2. Плани практичних(семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт, самостійної роботи:

План семінарських (практичних) занять:

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження міжнародної безпеки

Заняття 1. Вступ до курсу «Основи міжнародної безпеки» (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Поняття «загроза, ризик, виклик».
2. Визначення міжнародної безпеки.
3. Концепції міжнародної безпеки.
4. Дилеми міжнародної безпеки.
5. Джерела загроз на рівнях індивіду, суспільства, держави.
6. Суб'єкти та об'єкти міжнародної безпеки.
7. Система міжнародної безпеки.
8. Операційні моделі міжнародної безпеки.

Заняття 2. Рівні міжнародної безпеки. (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Міжнародна безпека як комплексний феномен: визначення, зміст, принципи.
2. Моделі міжнародної безпеки.
3. Національна безпека.
4. Регіональна безпека.
5. Глобальна безпека.

Заняття 3. Воєнна безпека сучасних держав (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Теоретичні основи вивчення воєнної безпеки.
2. Основні джерела загроз та моделі воєнної безпеки.
3. Воєнні доктрини ключових геополітичних акторів

Заняття 4. Основні галузі безпекової діяльності. (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Економічна безпека: сутність, індикатори, загрози.
2. Екологічна безпека: сутність, індикатори, загрози.
3. Енергетична безпека: сутність, індикатори, загрози.
4. Інформаційна безпека та кібербезпека: : сутність, індикатори, загрози.
5. Демографічна безпека: сутність, індикатори, загрози.
6. Продовольча безпека : сутність, індикатори, загрози.
7. Політична безпека: сутність, індикатори, загрози.
8. Соціальна безпека: сутність, індикатори, загрози.

Розділ 2. Сучасні проблеми міжнародної безпеки світу та України

Заняття 5. Особливості постбіполярного світового порядку: нові параметри міжнародної безпеки. (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Причини демонтажу Ялтинсько-Потсдамської системи.
2. Глобалізація як чинник міжнародної безпеки в сучасних умовах.

3. Політика ведучих держав у галузі міжнародної безпеки за нових умова світового співіснування.
4. Актуальні проблеми міжнародної безпеки.

Заняття 6. Міжнародний тероризм як виклик міжнародній безпеці. Воєнні загрози міжнародної безпеки та проблема озброєнь (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Міжнародний тероризм як глобальна загроза.
2. Основні види тероризму
3. Основні чинники розповсюдження терористичної загрози.
4. Основні напрями антитерористичної діяльності держав та міжнародних організацій.
5. Конфлікт як соціально-політичний феномен.
6. Воєнний вимір конфлікту.
7. Типологія воєнних конфліктів.
8. Воєнна глобалізація та загрози міжнародної безпеки.

Заняття 7. Регіональний аспект міжнародної безпеки та європейська безпека. Проблеми безпеки на Близькому Сході та в інших регіонах. (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Регіоналізація: зміст та особливості.
2. Проблеми безпеки на регіональному рівні.
3. Регіональні та міжнародні організації: співпраця в галузі безпеки в Європі.
4. Сучасні виклики для регіональної безпеки в Європі
5. Основні загрози в регіоні Близького та Середнього Сходу.
6. Регіональна безпека в АТР.
7. Особливості стану регіональної безпеки в ЛАКБ.
8. Регіональна безпека на пострадянському просторі.

Заняття 8. Загрози національній безпеці України (семінар – 2 год.)

План семінару / Питання для обговорення

1. Закон України «Про національну безпеку».
2. Характеристика стану та загроз економічної, енергетичної, інформаційної, екологічної безпеки України.
3. Гібридний конфлікт в Україні.
4. Україна в системі міжнародної безпеки: співпраця з іншими державами та організаціями.
5. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України у 2022 році.

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Підготувати доповіді та презентації про операційні моделі міжнародної безпеки (однополярна система)	2

	безпеки, «концерт держав», багатопольна модель, глобальна (універсальна) модель та концепції міжнародної безпеки (балансу сил, гегемонічної стабільності, балансу загроз, колективної та кооперативної безпеки, Концепція мирного співіснування.	
2	Зробити доповіді по механізмах забезпечення національної безпеки в окремих країнах ЄС (на вибір).	4
3	Підготувати доповіді та презентації про воєнні доктрини окремих країн світу (на вибір).	4
4	Провести аналіз економічної, екологічної, енергетичної, інформаційної, демографічної безпеки та кібербезпеки США, Китаю та країн ЄС (на вибір).	4
5	Самостійно підготувати відповіді на наступні питання: - виявити та проаналізувати основні причини руйнації біполярного світу; - проаналізувати вплив глобальних процесів на стан міжнародної безпеки; - проаналізувати діяльність «великих держав» та міжнародних організацій в галузі міжнародної безпеки в умовах постбіполярного світу; - проаналізувати суперечливості розвитку світу на поч. ХХІ ст. і пов'язаний з цим стан міжнародної безпеки;	4
6	Лекційний матеріал доповнити інформацією про феномен «ІДІЛ», як терористичної квазі-держави та інші терористичні чинні організації в світі	4
7	Самостійно підготувати відповіді на наступні питання: - охарактеризувати структурно-функціональні особливості феномену конфлікту та воєнного конфлікту, як його різновиду; - вивчити особливості типів воєнного конфлікту; - проаналізувати вплив воєнної глобалізації на стан міжнародної безпеки;	4
8	Самостійно підготувати відповіді на наступні питання: - виявити засадничі проблеми організації систем безпеки на регіональному рівні (ЄС); - вивчити механізми співпраці регіональних та міжнародних (глобальних) структур в галузі безпеки та оцінити ефективність цього співробітництва; - виявити виклики сучасним системам регіональної безпеки в Європі; - проаналізувати проблемні моменти законодавчого і практичного характеру в галузі забезпечення регіональної безпеки в ЄС;	4
9	Самостійно підготувати відповіді на наступні питання: - виявити засадничі проблеми організації систем безпеки	4

	на регіональних рівнях окремих регіонів; - вивчити механізми співпраці регіональних та міжнародних (глобальних) структур в галузі безпеки та оцінити ефективність цього співробітництва; - виявити виклики сучасним системам регіональної безпеки; - проаналізувати наслідки «Арабської весни» у контексті дестабілізації ситуації в регіоні;	
10	Лекційний матеріал доповнити поглибленим вивченням змісту загроз по видам безпеки в Україні.	4
11	Підготовка до проміжного контролю	4
	Разом	42

3. Питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти, для контрольних робіт передбачених навчальним планом:

Індивідуальне завдання: не передбачене навчальним планом.

Завдання поточного контролю:

1. Яка з наведених назв не відноситься до моделей міжнародної безпеки?

- A. однополярна;
- B. глобальна;
- C. вестфальська;
- D. багатополарна;

2. Які з вказаних конфліктів відносяться до типу «асиметричних війн»?:

- A. Друга Світова війна (1939-45);
- B. Друга ліванська війна (липень-серпень 2006 р.);
- C. Корейська війна (1950-53);
- D. Громадянська війна у Шри-Ланка (1983-2009).

3. Оберіть зі списку країни (чи країну), які не приєдналися(-ася) до підписання Угоди про нерозповсюдження ядерної зброї (1968):

- A. Ізраїль;
- B. Сполучені Штати Америки;
- C. Франція;
- D. Китайська Народна Республіка.

4. Який рівень безпеки характеризує наступне визначення:

«система міжнародних відносин, заснована на додержанні всіма державами загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та розбіжностей між ними за допомогою сили або загрози».

- A. глобальна;
- B. національна;
- C. міжнародна;
- D. регіональна.

5. Яка з представлених міжнародних організацій опікується проблемами регіональної безпеки у Європі:

- A. ШОС;
- B. ОАД;
- C. АНЗЮС;
- D. TIAR;
- E. Е. ОБСЄ.

6. Який пункт або пункти є зайвим(и) в наведеному переліку суб'єктів національної безпеки України?

- A. Верховна Рада України;
- B. Кабінет Міністрів України;
- C. суди загальної юрисдикції;
- D. політичні партії;

7. Хто саме (оберіть прізвище із наведеного переліку науковців) є автором концепції «суспільство ризику»?

- A. С. Хантінгтон,
- B. У. Бек,
- C. Ф. Фукуяма,
- D. Г. Ерме,

8. До якого рівня військової загрози відноситься загроза безпеці окремої держави?:

- A. локальний рівень.
- B. регіональний рівень.
- C. глобальний рівень.

9. З наведеного переліку визначень оберіть ті, які ідентифікують рівні безпеки за якісними параметрами:

- A. реальний;
- B. аналітичний;
- C. достатній;
- D. превентивний

10. Згідно Воєнної доктрини України, стан воєнно-політичних відносин на певний момент (у певний період) це:

- A. воєнна політика;
- B. воєнно-політичний виклик;
- C. воєнно-політичний ризик;
- D. воєнно-політична обстановка;

4. Завдання підсумкового контролю (письмових залікових робіт):

Питання до заліку:

- 1. Безпека як соціально-політичний феномен.
- 2. Джерела загроз та дилеми безпеки.
- 3. Міжнародна безпека: визначення, зміст, принципи.

4. Рівні та параметри міжнародної безпеки.
5. Моделі міжнародної безпеки.
6. Інститути забезпечення міжнародної безпеки.
7. Національна безпека: зміст та проблематика.
8. Регіональна безпека: зміст та проблематика.
9. Глобальна безпека: зміст та проблематика.
10. Воєнна безпека: зміст та проблематика.
11. Моделі забезпечення воєнної безпеки.
12. Економічний аспект національної безпеки (економічна безпека).
13. Інформаційна безпека держави.
14. Екологічна безпека держави.
15. Фінансова безпека держави.
16. Дилема безпеки держави та дотримання громадянських прав.
17. Глобалізація в контексті проблем міжнародної безпеки.
18. Регіоналізація та проблеми міжнародної безпеки.
19. Глобальні загрози світового порядку.
20. Загрози регіональної безпеки в ЄС.
21. Загрози регіональної безпеки на Близькому Сході.
22. Загрози регіональної безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.
23. Загрози регіональної безпеки в СНД (пострадянському просторі).
24. Загрози регіональної безпеки в країнах Латинської Америки та Карибського басейну.
25. Міжнародний тероризм як глобальна загроза.
26. Зброя масового знищення та механізми нерозповсюдження.
27. Глобальна міграція як загроза.
28. Політика національної безпеки США.
29. Політика національної безпеки Франції.
30. Політика національної безпеки Німеччини.
31. Політика національної безпеки КНР.
32. Політика національної безпеки Індії.
33. Політика національної безпеки Японії.
34. Політика національної безпеки Туреччини.
35. Політика національної безпеки деяких країн Східної Європи (Польща, Словаччина, Румунія, Угорщина).
36. Воєнний конфлікт: визначення, зміст, типологія.
37. Війна як сучасна загроза міжнародній безпеці.
38. Політика національної безпеки України.
39. Закон України «Про національну безпеку».
40. Воєнна доктрина України.
41. Війна в Україні.
42. Стан та загрози економічній безпеці України.
43. Стан та загрози фінансовій безпеці України.
44. Стан та загрози екологічній безпеці України.
45. Стан та загрози енергетичній безпеці України.
46. Стан та загрози демографічній безпеці України.
47. Геополітичне становище сучасної України.
48. Співпраця України з міжнародним співтовариством в галузі міжнародної безпеки.
49. Роль міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної безпеки.

50.Сучасний світовий порядок та проблеми міжнародної безпеки.

1. Приклад залікового завдання:

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ №1

1. Охарактеризуйте інформаційну безпеку держави (15 балів)
2. Охарактеризуйте політику національної безпеки Індії. (15 балів)
3. Тести. (10 балів)

Приклад тестів:

1. Який з наведених видів зброї не відноситься до зброї масового знищення?
 - А. біологічна зброя;
 - В. протиповітряна зброя;
 - С. хімічна зброя;
 - Д. ядерна зброя.

У разі настання/подовження дії обставин непоборної сили здобувачам вищої освіти денної та заочної форм навчання надається можливість скласти екзамен в тестовій формі (білет містить 40 тестових завдань, здобувач одержує 1 бали за кожну вірну відповідь) дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі «Основи міжнародної безпеки» режим доступу: <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=5744>

